

KYSYMYSLISTA LAPSEN OIKEUKSIEN HUOMIOIMISEKSI OPPIKIRJAN TEKEMISESSÄ

”YK:n lapsen oikeuksien sopimus antaa perusopetukselle oikeudellisen perustan. Sopimuksen mukaan lasten kanssa ja lasten hyväksi työskenteleviä velvoittavat sopimuksen yleisperiaatteet, jotka ovat yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus suojeluun, huolenpitoon ja kehittymiseen sekä lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä ja tulla kuulluksi ja lapsen näkemysten kunnioittaminen.” Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Lapsen oikeudet voidaan huomioida oppikirjan tekemisessä keskittymällä kolmeen lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteeseen. Suomen UNICEF on listannut alle kysymyksiä, joiden avulla oppikirjan tekijät voivat huomioida lapsen oikeuksia oppikirjan tekemisessä.

1. Osallisuus

Osallisuus tunneilla

- Tukeehan oppikirja ajatusta siitä, että lapsen osallistuminen on arvokasta ja toivottavaa?
- Onko oppitunneilla käytettäviä menetelmiä valitessa huomioitu lasten moninaisuus ja erilaiset tavat toimia ja oppia?
- Onhan oppikirjan tehtävissä myös osallistavia ja toiminnallisia tehtäviä?
- Eihän kirjan tieto-osio määritä asioita liian valmiiksi?
- Tukeehan oppikirjan rakenne lasten omaa oivaltamista niin, että lapsi voi ensin itse miettiä käsiteltävää asiaa ja sen jälkeen asia käsitellään yhdessä niin, että käsiteltäviä asioita voi pohtia ja kyseenalaistaa?
- Eihän tehtävissä pyydetä lasta tekemään ”vaikuttamistuotosta”, jos ei kerrota, mitä tuotoksella tehdään ja mihin niitä käytetään?
- Antaako oppikirja lapsille mahdollisuuden vaikuttaa siihen, millaisia menetelmiä oppitunnilla käytetään?

Osallisuus koulussa

Toiminnallisuus oppitunnilla ei yksin riitä lapsen aktiivisen kansalaisuuden kasvamisessa. Oppikirja voi antaa eväät täysimääräisen osallisuuden toteutumiseen silloin kun toiminta ”siirtyy” oppitunnilta eteenpäin ja konkretisoituu vaikuttamiseksi:

- Ovathan oppitunnilla käsitellyt asiat vuorovaikutuksessa oppilaan/koulun arkeen (esim. oppikirjan tehtävillä voi olla vaikutusta myös oppituntien ulkopuolella)?
- Eihän oppikirja ohjaa koulun tasolla osallisuuden toteutumista vain oppilaskuntatoiminnan kautta tapahtuvaksi asiaksi, vaan ideoita ja ajatuksia voidaan tuoda esille myös muunlaisen toiminnan yhteydessä kuten lyhytaikaisemmat työryhmät, ryhmätyöt, taidekerhot, esitykset?
- Kannustaahan oppikirja jokaista oppilasta osallistumaan?
- Jos oppikirjan avulla huomataan, että oppilaalla/koulussa/kunnassa asiat on hyvin, niin miten tätä vahvistetaan?
- Jos oppikirjan avulla huomataan, että oppilaalla/koulussa/kunnassa asiat eivät ole hyvin, niin mitä asialle voidaan tehdä?

2. Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus

Moninaisuus oppikirjassa

Kun tätä teemaa käsitellään oppikirjassa, onhan oppikirjassa pohdittu seuraavia:

- Kenelle kirja on tehty? Eihän kirja vahvasta kuvaa ”normioppilaasta”/”normielämästä” (esim. vain ydinperheet, vain kaupunkilainen, vain luterilainen, vain suomalainen tyttö tai poika)?
- Eihän kirja vahvasta ja syvänä eri ihmisryhmien välistä erontekoa?
- Eihän monimutkaisia ilmiöitä selitettäessä sorruta populistisiin ja arvottaviin selityksiin?
- Onko kirjan tieto- ja tehtäväosiot rakennettu sensitiivisesti niin, että ne huomioivat oppilaiden moninaisuuden luokahuoneessa ja koulussa (sateenkaariperheiden lapset, köyhien perheiden lapset, maahanmuuttajataustaiset ja vammaiset lapset, eri uskontokuntiin kuuluvat lapset, kiusatut lapset, kiusaajat jne.)?
- Kun oppikirjassa käsitellään moninaisuutta, onhan huolehdittu, että ko. ryhmän edustajat ovat saaneet itse vaikuttaa heistä kerrottuun? (esim. saamelaiset, romanit, venäjänkieliset, ruotsinkieliset, vammaiset, HLBTI)?
- Voimistetaanhan kirjassa ajatusta siitä, että meitä on monenlaisia ja tämä tulee kaikkien hyväksyä, niin kauan kun ei loukata kenenkään oikeuksia?

3. Mahdollisuus kehittyä mahdollisimman täysimääräisesti

Lasten yksilölliset valmiudet

Lapsen kehittyminen tulee ymmärtää laajasti. Se kattaa sekä fyysisen, henkisen, tunneperäisen, tiedollisen, sosiaalisen että kulttuurisen kehityksen.

- Voihan jokainen oppilas oppia ja kehittyä omien taitojensa mukaisesti?
- Tukeehan oppikirja yksilöllisyyttä ja rohkaiseehan se jokaisen lapsen persoonallisuuden, taitojen ja lahjojen kehitystä?
- Antaahan oppikirja mahdollisuuden lapselle ilmaista itseään usein eri tavoin / itselleen sopivalla tavalla?

Lasten ihmisoikeuskasvatus.

Jokaisella lapsella on oikeus saada ihmisoikeuskasvatusta¹. Ihmisoikeuskasvatuksella varmistetaan, että lapsi kasvaa mahdollisimman täysimääräisesti omia ja muiden oikeuksia kunnioittavaksi kansalaiseksi. Esimerkiksi yhteiskuntaoppi ja uskonto ovat niitä oppinaineita, jossa lapsen oikeuksien tulee olla oppisisältöä ohjaava periaate ja näissä oppiaineissa on käsiteltävä eksplisiittisesti lapsen oikeuksia ja tarvittaessa laajemmin ihmisoikeuksia.

Lasten ihmisoikeuskasvatuksessa on kolme ulottuvuutta:

1. Kasvatus ihmisoikeuksista ja erityisesti lapsen oikeuksista

- Esimerkki: Oppiaineessa käsitellään lapsen oikeuksia/ihmisoikeuksia ikä- ja kehitystason mukaisesti.

2. Kasvatus ihmisoikeuksien mukaisesti

- Esimerkki: Opettaja opettaa monimenetelmäisesti oppitunnilla huomioiden erilaisten oppijoiden tarpeet.
- Esimerkki: Koulussa kaikilla lapsilla (ei vain oppilaskunnan edustajiksi valituilla/ hallitukseen kuuluvilla) on mahdollisuus vaikuttaa koulun toimintaan ja valittavissa on oppilaiden moninaisuuden huomioivia vaikuttamistapoja.

3. Kasvatus ihmisoikeuksien mukaiseen elämään

- Esimerkki: Lapsi toimii oikeuksien mukaisesti ja edellyttää tätä toimintaa myös muilta ihmisiltä niin koulussa (oppitunnilla, välitunnilla, luokkaretkillä, koulumatkoilla) kuin muillakin elämänalueilla.

¹ Lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 29, ko. artiklaa koskeva [yleiskommentti nro 1](#)